

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	11
<i>Вступне слово Курта Кляйнмана</i>	13
<i>Пролог</i>	15

Частина перша. ВІДЕНЬ

1. «Коли єврейська кров стікає з леза»	19
2. Зрадники народу	41

Частина друга. БУХЕНВАЛЬД

3. Кров і камінь: концентраційний табір Бухенвальд	59
4. Каменелом	76
5. Шлях у життя	86
6. Сприятливе рішення	101
7. Новий світ	117
8. Не гідний життя	129
9. Тисяча поцілунків	145
10. Дорога до смерті	165

Частина третя. АУШВІЦ

11. Місто під назвою Освенцим	177
12. Аушвіц-Мановіц	195

13. Кінець Густава Кляйнмана, єврея	203
14. Опір і колаборація: смерть Фріца Кляйнмана	215
15. Доброта незнайомих	235
16. Далеко від дому	250
17. Опір і зрада	264

Частина четверта. ВИЖИВАННЯ

18. Потяг смерті	285
19. Маутгаузен	298
20. Кінець днів	312
21. Довгий шлях додому	327

<i>Епілог. Єврейська кров</i>	334
<i>Бібліографія і джерела</i>	342
<i>Подяки</i>	349
<i>Примітки</i>	352

ПЕРЕДМОВА

Це реальна історія. Кожна людина в ній, усі події, повороти та дивовижні збіги взяті з історичних джерел. Хотілося б, щоб тут не було нічого реального, щоб нічого із цього не трапилось — так це болісно й страхотливо. Проте воно відбулось і донині живе в пам'яті вцілілих.

Існує чимало історій про Голокост, але вони інакші. Розповідь про батька й сина, Густава та Фріца Кляйнманів, звісно ж, перегукується з ними, але не схожа на жодну. Украї мало євреїв пережили нацистські концентраційні табори від найперших масових арештів пізніх 1930-х до «Остаточного розв'язання» та, зрештою, визволення. Наскільки я знаю, ніхто з них не пройшов усі кола пекла разом, як батько та син, від початку до кінця, від життя під нацистською окупацією до Бухенвальда, Аушвіца, повстання в'язнів супроти СС, маршів смерті, Маутгаузена, Міттельбау-Дори, Берген-Бельзена — і повернувся додому живим. Принаймні ніхто не залишав письмових згадок про це. Не обійшлося без удачі й мужності, та саме любов і відданість один одному насправді допомогли Густаву й Фріцу вижити. «Хлопчик — моя найбільша радість, — писав батько у своєму таємному щоденнику, коли перебував у Бухенвальді. — Ми робимо один одного сильнішими. Ми нерозлучні. Одне ціле». За рік цей зв'язок зазнав одного з найбільших випробувань: коли Густава перевезли до Аушвіца, що майже дорівнювало смерті, Фріц вирішив знехтувати власною безпекою, щоб бути поряд із батьком.

Я вклав серце й душу в цю історію. Вона читається, мов роман. І хоч я однаковою мірою письменник та історик, мені

не довелося нічого вигадувати чи прикрашати; навіть уривки діалогів цитовані або реконструйовані з першоджерел. За основу взято щоденник концентраційного табору, написаний Густавом Кляйнманом між жовтнем 1939-го та липнем 1945 років, із доповненнями з мемуарів та інтерв'ю Фріца в 1997-му. Жодне із цих джерел не полегшує читання ні емоційно, ні буквально. Щоденник писали за екстремальних обставин, тому він досить уривчастий, часто із загадковими натяками на речі, які виходять за межі знань звичайного читача (навіть історикам, котрі вивчають Голокост, довелося б звертатися до своїх довідників, щоб інтерпретувати певні фрагменти). Густав писав не для фіксування всього, що відбувалося, а для збереження здорового глузду, тож йому ці натяки були цілком зрозумілими. Проте коли підбираєш ключ, щоденник дає широке та болюче усвідомлення проживання Голокосту — тиждень за тижнем, місяць за місяцем, рік за роком. Дивовижно, однак він показує нескорену силу та дух оптимізму Густава. «...щодня я молюся й кажу собі: *не впадай у відчай. Стисни зуби — есесівцям тебе не зламати*», — писав він на шостий рік свого ув'язнення.

Інтерв'ю з уцілілими членами родини дозволили отримати більше особистої інформації. Абсолютно вся історія — від життя у Відні в 1930-х до функціонування таборів, включно з персоналіями — підкріплена монументальним документальним дослідженням: свідченнями потерпілих, записами концентраційних таборів та іншими офіційними джерелами, які підтверджують кожну деталь, хай яка вона екстраординарна та неймовірна.

*Джеремі Дронфілд,
червень 2018 року*

ВСТУПНЕ СЛОВО КУРТА КЛЯЙНМАНА

МИНУЛО вже понад сімдесят років від тих страхливих днів, які описані в цій книжці. Історія виживання, загибелі та порятунку моєї родини стосується всіх, хто пов'язаний із тим періодом, пережив ув'язнення, втратив сім'ю або ж кому пощастило втекти від нацистського режиму. Вона про кожного постраждалого, а тому це ніколи не можна забувати.

Шестирічний досвід перебування мого батька та брата в п'яти різних концентраційних таборах — живе свідчення всіх жахів Голокосту. Зараз неможливо досягнути їхню жагу до життя, зв'язок батька та сина, мужність, що, власне, і допомогло їм витримати ці нелюдські страждання.

Мама відчула небезпеку, щойно Гітлер анексував Австрію. Вона переконала мою найстаршу сестру тікати до Англії в 1939-му та допомогла їй у всьому. Я жив під нацистським режимом три роки, поки мама підготувала мій переїзд до Сполучених Штатів Америки в лютому 1941 року. Це не тільки врятувало мені життя, а й подарувало домівку зі сповненою любові родиною, що прийняла мене як рідного. Моїй другій сестрі пощастило менше. Її та маму заарештували й депортували з тисячами інших євреїв до табору смерті поблизу Мінська. Десятиліттями я знав, що їх убили саме там, навіть відвідав місце, де все відбулося, проте був зворушений, навіть спустошений, коли, читаючи цю книжку, дізнався, як це сталося.

Ця книжка навдивовижу детально описує, як мої тато й брат пережили це лихо. Я возз'єднався з ними в 1953-му, коли, призначений на військову службу, повернувся у Відень за п'ятнадцять

років після від'їзду. Протягом наступних років моя дружина Діана неодноразово відвідувала Відень зі мною та нашими синами, які зустріли там своїх дідуся й дядька. Ці близькі сімейні стосунки пережили розлуку та Голокост і тривають відтоді. І хоч я не відчуваю ворожнечі до Відня чи Австрії, утім, це не означає, що можу повністю пробачити чи забути історію цієї держави. У 1966 році батько та мачуха відвідали мене й сестру в США. Окрім чудес нашої нової країни, вони також мали змогу зустрітися з моєю прийомною родиною в Массачусетсі. Ця щаслива й радісна зустріч об'єднала рідних, яким я завдячував своїм існуванням і спасінням.

«Хлопчик, який пішов за батьком в Аушвіц» — це зворушлива, яскрава, чутлива та добре досліджена історія моєї родини. Я заледве можу висловити вдячність Джеремі Дронфілду за те, що він зібрав усе в цій чудово написаній книжці з украпленнями моїх і сестриних спогадів, з історією батька та брата в концентраційних таборах. Безмежно ціную, що громадськість дізнається історію моєї родини в часи Голокосту, а отже, не забуде її.

*Курт Кляйнман,
серпень 2018 року*

ПРОЛОГ

АВСТРІЯ, СІЧЕНЬ 1945-ГО

ФРІЦ Кляйнман рухався в такт із потягом і цокотав зубами від крижаної бурі, що ревіла над відкритим вантажним вагоном. Згорнувшись калачиком, абсолютно виснажений, за ним спав його батько. Навколо виднілися тьмяні постаті. Місячне сяйво заливало світлом бліді смужки їхніх уніформ і кістляві обличчя. Якщо тікати, то зараз. Потім буде вже надто пізно.

Минуло вісім днів, відколи вони покинули Аушвіц. Перші шістдесят кілометрів пройшли пішки. Есесівці гнали снігом тисячі в'язнів на захід, далі від Червоної армії, що наступала. Позаду колони чулися переривчасті постріли. Убивали всіх, хто не встигав за рештою. Ніхто не озирався.

Згодом їх садили в потяги, що прямували до таборів углиб Райху. Фріцу та його татові вдалося, як і раніше, триматися разом. Їх переправляли до Маутгаузена в Австрію, де есесівці вичавлять із в'язнів рештки сил перед тим, як остаточно знищити. У кожному вагоні з відкритим дахом тіснилося сто сорок людей. Спершу вони мусили стояти, однак щодня померлих від холоду ставало дедалі більше, тож поступово можна було сідати. Трупі складали в одному кінці вагона, а їхній одяг уже грів живих.

Вони могли б опинитися на волосинці від смерті, та цим в'язням пощастило, адже були корисною робочою силою. Більшість їхніх братів і сестер, дружин, матерів і дітей або вбили, або насильно вивезли на захід, де вони помирали в тисняві.

Фріц був ще хлопчаком, коли сім років тому його життя перетворилося на жахіття. Він мужнів у нацистських таборах,